

בין עס-עולם להווה-ישראלי זלי גורביץ'

מושג הזמן המקראי הרחב והכולל ביותר, "זמן גדול", הוא "עולם", נצח, מעולם, לעולם, לעולמי עולמים. מושג זה יוחס במאה האחרונה גם לעם היהודי כ"עם עולם", הן כעם הנצח והן כעם השייך לעולם כולו, לא רק למקום אחד. הזמן הישראלי מצוי בעיקרו תחת השפעת ה'זמן הגדול', אולם חי על פי רעיון שונה, סותר לעיתים, של "זמן קטן" או של געגועים לזמן קטן, ל"הווה" שאינו קיקיוני, בעיה הממתנה להיפתר, אלא סטרקטורה ומסורת של שגרה מקומית, ישראלית, מסוימת, שהגיעה לכדי השלמה, גם אם היא כל הזמן משתנה. הווה הוא בדיוק מה שנעדר בתרבות הישראלית, ובמקומו שלטת רוח של עכשוויות, דחיפות, כמעט בהלה, לקראת משהו שעדיין לא קיים.

חזון ה'זמן הקטן' הוא לעבור, לדלג מעכשוויות להווה, לסטרקטורה של הווה; כך ניתן גם לנסח את 'השלום' המיוחל – שיותו גבולות והווה יסגור מעגל, יחזור לעצמו ועל עצמו ויצבור זמן, יעטה עליו פאטינה, יתלבש בזמן-מקום, ומכאן ימשיך הלאה. 'השלום' הוא מושג של הווה מנוער מעבר ומעתיד, לא מגויס לרעיון או למופת שיש להמשיכו, למעט קטעים, אפיזודות, חוקים, ציטוטים, דמויות, רעיונות, אמונות, טכנולוגיות. גם העתיד מכוון להווה, מעין "הווה עכשיו", לא בהכרח כ־carpe diem או "אכול ושתה כי מחר נמות", אלא כ'זמן הגדול' של ה'זמן הקטן'.

ההווה אינו אחיד, יש לציין, אלא מתקיים כאקורד רב-סימני ורב-קולי, סינכרוניות בדיונית של זמן אחד, זמן עולם, זמן אחד של חדשות, של אופנות, של זרמי מחשבה, של דימויים, יחד עם זמן יהודי, הקרוב והרחוק הנוגע עד אלינו, השפה העברית על זמניה השונים, זמן הארץ, זמן המזרח התיכון, "בימים ההם" ו"בזמן הזה". ובין כל אלה ההווה גם צריך "לעבוד" – לתקתק כמו שעון, הבנקים צריכים מזומנים, החנויות צריכות לרחוש, הרחובות צריכים להיות נקיים, התנועה צריכה לזרום, למלא את המוזיאונים ואת האוניברסיטאות, לדאוג לבריאות ולחינוך, למלא את הכיסים, לעבור יום.

פוסט ציונות, ההווה שלאחר "הרגע ההיסטורי", אולי הרגע ההיסטורי של ההווה, ניתנת כך לקריאה לא רק כעמדה ביקורתית פוליטית ותרבותית, אלא גם כעמדה כלפי הזמן. היא מצטרפת לזרם הרעיוני ההיסטורי של פוסט-מודרניות, שיוצר רעיון של זמן עתיד, שבו הכל כבר מלכתחלה, כלומר לאחור, אלא לאחור אין לאן ללכת, יש רק הווה, רק עכשיו, עכשיו זה הזמן, זה תמיד עכשיו, תמיד היה עכשיו, תמיד יהיה עכשיו. במובן הזה העם הפוסט מודרני והפוסט ציוני הוא גם עם עולם, אלא הנצח מפוזר, אין לו "קדימה" או "יאללה", הדחיפה ללכת, למה ללכת, אלא איך להישאר בכלל בזמן. דוד אבידן מנסח את התזזית הזאת בכמה שורות בספרו "תשדורות מלוויין-ריגול" (עמ' 125):
"...כשמרבד הזמן נגלל מתחת לרגלינו / במהירות שיא / האקרובאטים האיכותיים הם אלה / שמצליחים להחזיק תמיד ולתמיד / פיסת-זמן מתחת לרגליהם..."

זלי גורביץ', פרופסור במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים. פרסם שמונה ספרי שירה וכן מסות על מקום, שיחה וכתיבה המשלבות פילוסופיה, אנתרופולוגיה ופואטיקה. ספר המסות שלו "על המקום" יצא ב"עם עובד".